

esettanulmány szerzője szükségszerűen a maga korába és annak eszmearamlásaiba helyezi. Véleményünk szerint különösen értékesek a Marx elidegenülési elméletének kialakulására és a már kialakult elmélet rendszerezésére vonatkozó elemzések, valamint Marx proletár humanizmusának a tárgyalása. Tartalmas tárgyalása annál értékesebb, mivel a sztálini időkben mindkét téma mellőzött volt.

Lapin könyve az általa tárgyalt témára vonatkozó gazdag szovjet

irodalmat is közli. Mindenesetre jelentős és tartalmas művel gazdagított hazai irodalmunk az ifjú Marx munkásságának elemzéséről. A könyvet az olvasó nyilván nem azzal a szándékkal veszi majd kézbe, hogy minden részletkérdésben a végső igazsághoz jusson, de a szerző alaposága és elemző képessége, tartalmas mondanivalója mindenképpen meg fogja ragadni, további gondolkodásra készíti majd.

Rehák László

AZ ÖNIGAZGATÁS JOGRENDSZERE

Dr. Vladimir Prvulović: *Pravo na slobodu.*
Privredni pregled, 1984.

Dr. Vladimir Prvulović jogtudósaink második nemzedékéhez tartozik, amely már nem alkotta, hanem most magyarázza, értelmezi, feldolgozza az öngazgatás jogrendszerét. Kész rendszerként kezeli az öngazgatást, amelyet részekre kell bontani, a részeket klasszifikálni kell, és így kell egészében és részleteiben vizsgálat tárgyává tenni. Másrészt, ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely a továbbképzés kedvező lehetőségei, a Nyugattal való szoros együttműködés körülményei között nőtt fel, úgyhogy posztgraduális tanulmányait a franciaországi Nancyban végezte el, majd szakosításon volt Londonban és Oxfordban.

Ez a két tényező döntően befolyásolja ennek a műnek a mondanivalóját és feldolgozómódját. A témaválasztásban okvetlenül szerephez jutott, hogy a keletkezés éveiben — főleg Nyugaton — olyan „divatos” volt az emberi jogok kérdése és a szerző számára is kihívást

jelentett, hogy szem előtt tartva az emberi jogok kérdésében a kelet-európai országok felé megnyilatkozó nyugati bírálatokat, kutassa: ebben a vonatkozásban milyen új minőséget hoz a mi öngazgatásunk. A feldolgozásmód, vagyis az öngazgatásnak kész rendszerkénti kezelése pedig azzal jár, hogy a mű érdekes összefoglalást ad jogrendszerünkről, de hiányoznak belőle az izgató kérdések, amelyek minden igazi alkotást, még a „legszárazabb” témáról is, izgalmas olvasmánnyá tesznek a hozzáértők, a kérdéssel foglalkozók számára.

Így aztán a könyv tanúskodik arról, hogy jogtudósaink is eljutnak oda, ahova a közgazdászok már régebben eljutottak. A közgazdászok ugyanis saját szűkebb témakörükre szakosítva már rég elfeledték, hogy Marx nem közgazdaságtant írt, hanem a közgazdaságtan bírálatát, így ennek a közgazdaságtannak a kategóriáit értelmezik és magyarázzák, sokszor még Marxnak arról az igazi

nagy felfedezéséről is elfeledkezve, hogy Marx számára csak az e kategóriák mögött rejlő emberi viszonyok voltak a lényegesek. Úgy látszik, a jogászok is mindinkább elfeledkeznek arról az alapvető marxi tételről, hogy a szabadság igazi birodalma majd csak ott kezdődik, ahol nincs sem állam, sem jog. Ezért a szerző még ellentmondásosnak érzi a tárgyalt témát, hisz a jog és a szabadság két összeférhetetlen fogalom, de már nem foglalkoztatja az ellentmondás feloldásának folyamata és kérdése, már könyvcím és vizsgálati téma lesz a „szabadságra való jog”.

Ezekkel a fenntartásokkal ez a kiadvány hasznos kézikönyv lehet jogrendszerünk tanulmányozásához. Lényeges előnye, hogy teljes klaszifikálást ad az öngazgatás jogrendszeréről; hat nagy csoportba tömöríti e rendszer jogait: 1. általános emberi jogok az öngazgatás és a munka alapján — mint az öngazgatás joga, a munkára való jog, a munka szabadsága, a társadalombiztosítás joga stb.; 2. a személyiség szabad kinyilvánításának és a társadalmi-politikai tevékenységnek a joga. Ide sorolja nemcsak a klaszikus gondolat- és sajtószabadságot, hanem a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát, a továbbképzésre való jogot és a tudományos alkotómunka szabadságát is; 3. a személyes szabadságok és jogok, köztük a klasszikus alapvető személyes szabadságok; a 4. csoportban szerepelnek az új emberi jogok, köztük elsősorban a szennyezéstől mentes környezetre való jog; az 5. csoportba sorolja a többi alkotmányos jogot, köztük a lakás sérthetetlenségét, az örökösödési jogot stb.; végül pedig az utolsó csoportban kapnak helyet az ember és a polgár külön kötelezettségei.

Még lényegesebb erénye a könyv-

nek, hogy kísérletet tesz a következő kérdés megválaszolására: Mi az új az öngazgatás jogrendszerében? Ennek keretében a könyv legerőteljesebb része, hogy a magántulajdonból levezetett egész régi jogrendszerrel szemben — csak említést téve az állami tulajdonra alapozott másik jogrendszerrel — a társadalmi tulajdonból vezeti le ezt az új jogrendszert, kiegészítve e jogrendszer másik hasonlóan lényeges alapjával a küldöttrendszerrel, leszögezve: „Az öngazgatású szocialista társadalom valamennyi társadalmi-gazdasági jogának anyagi alapját elsősorban a termelőeszközök társadalmi tulajdona adja meg és másodsorban a szocialista, közvetlen öngazgatású demokrácia politikai rendszere, mint a dolgozók és a polgárok közötti viszony új típusa.”

Ezt kiegészíti, hogy lényeges újdonságként taglalja ebben a jogrendszerben, elsősorban is a küldöttrendszer szerepét, mint „fordulópontot és minőségi előrehadást a szocialista társadalomban és a fennmaradó képviselői demokráciával való szakítás folyamatában, és mint utat a következő szakasz, a közvetlen részvételi demokrácia felé”. De tárgyalja a társadalmi szervezetek ilyen körülmények között megváltozott szerepét. Sőt képet próbál adni az új jogrendszerben jelentkező új jogokról is, például a kultúrára való jogról, mint „az egyik legfiatalabb, csak legújabban keletkezett külön emberi jogról, amely személyes is meg csoportos is, a polgár joga meg a népek joga. A szocializmusban, külön pedig az öngazgatású szocializmusban, az egyike az alapvető jogoknak, amely az ember felszabadítását célozza”.

Említést tesz még az öngazgatást kiegészítően a jugoszláv társadalomban olyan lényeges szerepet betöltő

nemzeti egyenjogúságról is. „Abból kell kiindulni, hogy Jugoszlávia mint nyitott öngazgatású társadalom, amelyben a munka fölzsabadításának és társadalmisításának folyamata zajlik, egyben a tudatosan és önkéntesen egyesült, szabad nemzetek és nemzetiségek soknemzetiségű közössége is.” Ezt az egész bonyolult viszonyt és kölcsönhatást, a társadalmi öngazgatás és a nemzeti egyenjogúság sajátos szövevényét azonban nem a probléma súlyának és sajátosságának megfelelően taglalja.

Az igazán érdekes kihívásokat és izgató elméleti kérdéseket kerülve, pontokba foglaló klasszifikálásának módszeréhez híven szól az öngazgatás jogrendszerével kapcsolatos problémákról és nehézségekről is. Az objektív problémák és nehézségek között említi az elmaradott anyagi alapot, az osztálytársadalom különféle maradványait, az anyagi nehézségeket stb. De többet foglalozik a szubjektív jelenségekkel és nehézségekkel is, mint pl. a polgárok és a dolgozók hiányos tájékoztatása a jogokról és szabadságokról, valamint a kötelezettségekről és feladatokról; a hiányos öngazgatású tudattal és felelősségérzettel, az apolitikussággal, valamint a dolgozók és a polgárok „érdektelenségével”, az „üres ülésezésnek és vitának” tekintett öngazgatási döntéshozatal iránt; továbbá az öngazgatási szervek rossz belső munkaszervezésével, a bürokratikus és egyéb öngazgatásellenes irányzatokkal és hasonlókkal. Végül pedig, ugyancsak pontokba foglalva szól a továbbfejlesztés alapvető nyílt kérdéseiről: 1.

a társadalom öngazgatási fejlődésével kibontakozó demokratikus jogok és a társadalom tényleges lehetőségei és szükségletei közötti viszonyról; 2. az állam és társadalom (öngazgatás) közti viszonyról; 3. az egyenlőtlenség kérdéséről az öngazgatású társadalomban; 4. az emberek egyenjogúságáért vívott állandó harcról, elsősorban a munka és a munkaviszonyok terén; 5. az öngazgatási jogok és a többi konkrét jog közötti viszonyról; 6. a szocialista erkölcs kialakításának állandó és nehéz feladatáról; 7. a küldöttrendszer további elmélyítéséről és tökéletesítéséről; 8. a társadalmi-politikai rendszer és egyes megoldások intézményes és normatív megoldásairól; 9. az intézmények ún. hiperprodukcójáról; 10. az emberi jogok és szabadság reális érvényesítésének tényezőiről; 11. a dolgozók jogának és szabadságának az öngazgatású társadalomban történő korlátozásáról, ennek hatáiról és forrásairól, valamint a szabadság állandó bővüléséről.

Egészében véve nagyon is doktori értekezésnek — ha nem kívánunk lekicsinylő szót használni: iskolai dolgozatnak — érezzük ezt a művet, és hiányoljuk belőle azt az élményt és gondolatátmasztó eredetiséget, amely még az átlagolvasó számára száraznak tűnő témát és könyvet is izgalmas olvasmánnyá teszi az ínyencek számára. De értéként kell elismernünk azt, amit a pontokba foglaló klasszifikálás e kérdés tanulmányozása számára nyújthat.

Bálint István